Zaniklý středověký sídelní areál na Tachovsku[1]

LUCIE GALUSOVÁ

Abstrakt: *Drobný archeologický odkryv definoval lokalitu jako běžný sídelní středověký areál, založený nejpozději na konci 13. století, který zanikl požárem v průběhu první poloviny 15. století. Lokalita byla v minulosti ztotožněna se zaniklou vsí Plesanov, poprvé zmiňovanou kolem roku 1239 v protekčním privilegiu vydaném Řehořem IX. pro kladrubský klášter. Na základě historických a prostorových souvislostí i drobné archeologické sondáže lze předpokládat, že se pravděpodobně jedná o tuto ves zaniklou v pozdním středověku.*

Klíčová slova: *Středověk – archeologie – sídelní areál – tvrziště – kladrubská doména.*

A Defunct Medieval Settlement Area in the Tachovsko Region

Abstract: *Minor excavations have determined this location as an ordinary medieval settlement area established at the end of the 13th century at the latest. It was destroyed by fire in the first half of the 15th century. The location had previously been interpreted as the defunct village of Plesanov, first mentioned around 1239 in a dispensation granted by Pope Gregory IX to the Kladruby monastery. On the basis of historical and spatial relations and archaeological probing it may be presumed that the settlement is identical with the mentioned medieval village, which ceased to exist in the late Middle Ages.*

Key words: *Middle Ages – archaeology – settlement area – fortress site – Kladruby domain.*

1. Úvod

Při revizním archeologickém nedestruktivním výzkumu v jarních měsících roku 2010 bylo zjištěno poškození několika archeologických objektů, které bylo způsobeno pojezdem těžké techniky v poloze Starý zámek na Tachovsku v západních Čechách. Na tomto území byla provedena dokumentace narušených archeologických situací mající charakter záchranného archeologického výzkumu. Po jejich začištění zde byly zachyceny mazanice a fragmenty středověké keramiky pocházející z konce 14. až počátku 15. století. V letních měsících téhož roku byly zahájeny záchranné práce a provedeno několik zjišťovacích sondáží.

2. Starý zámek – Plesanov?

Sídelní areál objevený v roce 1990 Petrem Rožmberským se nalézá v nadmořské výšce 438–440 m při severovýchodním okraji katastrálního území obce Skviřín (4,5 km severovýchodně od Boru u Tachova) na parcele číslo 361 u prameniště bezejmenného potoka (v plánu meliorované koryto; obr. 2), který se vlévá do Výrovského potoka (obr. 1). V oblasti převládají břidličnaté horniny (Česká geologická služba: Mapová aplikace, verze 1.1 2012). Část dnes již zaniklého sídelního celku se nalézá na přístupné mýtině oddělené od vzrostlého smrkového porostu lesní komunikací (Procházka–Úlovec 1991). V této poloze je dominantou tvrziště se středovým pahorkem, které je obehnáno vodním příkopem (Procházka–Úlovec 1991; obr. 2). Většina reliéfních tvarů je rozeseta mimo planinu v prostoru mladého smrkového porostu a není možné je podrobit detailnímu nedestruktivnímu archeologickému výzkumu. Lokalita tedy dodnes nebyla kompletně prozkoumána a zaměřena.

Areál se rozkládá ve staré sídelní zóně (Nováček 2010, 127–128). P. Rožmberským byl ztotožněn se zaniklou středověkou vsí Plesanov (Rožmberský 1990; Rožmberský–Trachta 1992), která je připomínána kolem roku 1239 v majetku Kladrubského kláštera (RBM, 454 č. 979; Profous 1951, 374). V písemných pramenech je tato ves znovu uváděna v souvislosti

[1] Tento článek vznikl s podporou projektu SGS-2010-043: Proměny sídelních a sociálních struktur jižních a západních Čech v čase dlouhého trvání.

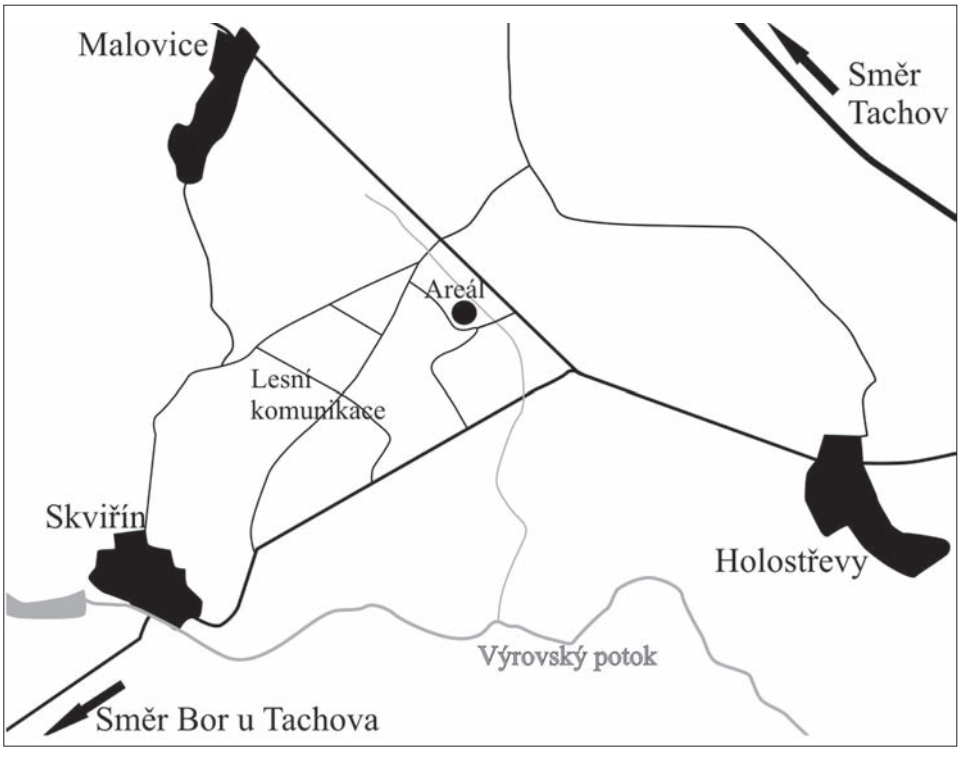

Obr. 1. Poloha zaniklého sídelního areálu na digitalizovaném výřezu mapy získaného z mapového portálu www.mapy.cz. Digitalizace autorka.

Abb. 1. Lage der Siedlungswüstung in dem digitalisierten Ausschnitt einer dem Portal www.mapy.cz entnommenen Karte. Digitalisierung von der Verfasserin.

s požárem městečka Kladruby a jeho následnou insolvencí. Po vyhoření tohoto městečka jej 13. dubna roku 1463 opat kladrubského kláštera Pavel osvobozuje od platu na jistou dobu a dává Bohuslavovi ze Švamberka, kterému mělo městečko platy odvádět, do zástavního držení „*naše vsi Plesanovo*" (Listina 1463a). V textu je zřetelné užití slov „*naše vsi pusté*" (viz níže), zapsána je však pouze jediná. Lze předpokládat, že došlo k chybě v zápisu. Případně lze uvažovat o postoupení dvou pustých vsí, přičemž druhá není specifikována. Tato domněnka se však zdá spíše nepravděpodobná.

„*...a znamenajíce veliké nedostatky lidí našich městečka Kladrub* [...] *skrze ohně spálení a nechtíce aby k větším škodám přišli i učinili jsme slitování nad nimi* [...] *dali jsme jim lhotu na platech až do let jmenovitých, aby se tím lépe mohli osaditi. Bychom byli jim té milosti a lásky neukázali byli by se nám skuoro všichni rozběhli.* [...] *A protož chtíc našim lidem polechčiti a také zapisom týž psaného Bohuslava ze Šwamberka dosti učiniti neb jest vždy každý rok měl platy z Kladrub dvaceti kop grošú platu pak za ten plat a za tu berni postoupili jsme* ***jemu naše vsi pusté jménem Plesanovo se všemi jejími právy a puožitky*** *sobě to nic nepozastavujíce ani našim budúcím namy[e]stkom neb toho dluhu kterýž jest dobrán není jest víc než 200 kop groši* [...] *protož nadepsaný a urozený pan pan Bohuslav moci lidu tohoto* ***má od nás nadepsanou ves držeti míti a jí požívati až do života svého a také do života syna svého Hynka.*** [...] *A potom kdyby již i milý pan buoch ráčil jim zdraví odjíti že by zemřeli. Tehdy* [...] *budeme míti a máme a dlužní jsme padesáte kop grošů dáti a splniti za nadepsanú ves peníze dobré stříbrné v ten čas v obecne berně.* [...] *Jestli že by nadepsaný a urozený pan pan Bohuslav a neb jeho budúcí* ***toho zboží k polepšení co naložili*** [...] *ten náklad budeme měti a máme s hlavními penězi s nadepsanými padesáti kopami grošú splniti a dáti bez odpory a toho na jistotu a potvrzení i s vědomím pečeti naše jsme přivěsili k tomuto listu s naším*

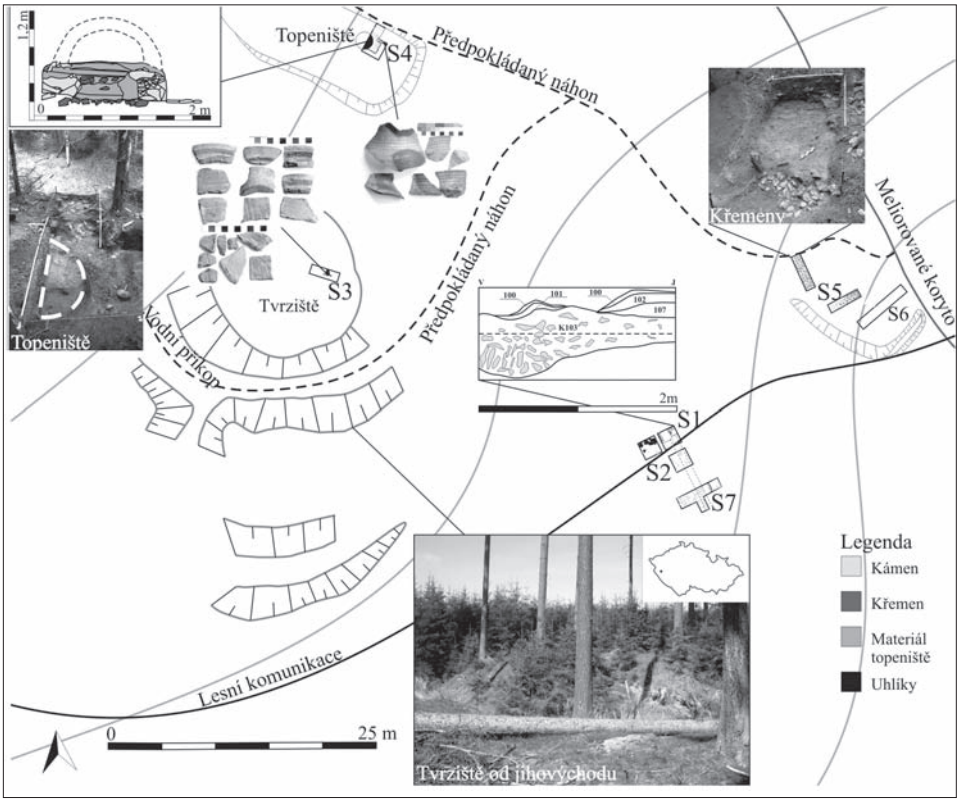

Obr. 2. Zaniklý sídelní areál. Digitalizovaný výřez ZM 10. Detailní pohled na zaměření sondáže i části tvrziště s jeho zázemím. Fotografie a řezy archeologických situací. Digitalizace autorka.

Abb. 2. Areal der Siedlungswüstung. Digitalisierter Ausschnitt ZM 10. Detailansicht der Sondagenmessung und eines Teils der Befestigung mit ihrem Hinterland. Fotos und Schnitte der archäologischen Situation. Digitalisierung von der Verfasserin.

vědomím i přiznáním. Jenž jest psán a dán léta od narození syna božího tisícého čtyřstého šedesátého třetího středu nejbližší po Veliké noci" (Listina 1463a).

Nedlouho poté král Jiří tuto listinu 22. dubna 1463 potvrzuje. Zde již o pusté vsi není zmínky. „*...Opat a Konvent již řečenému Bohuslavovi vsi Plesanovo maji postoupiti a tu ves on a jeho syn aby měli a drželi i je požívali do své živnosti bez splacování. Než po smrti jich totiž Bohuslava ze Šwamberka a Hynka syna jeho když by opat a konvent tu ves zase měti a vyplatiti chtěli, mají dáti dědicom jich padesát kop grošuov a oni jim zase té vsi sstupiti mají...*" (Listina 1463). Po dvaceti letech se ves Plesanovo opět objevuje v pramenech. Roku 1482 král Vladislav stvrzuje vsi a majetky Bohuslava ze Švamberka, v jehož rukách se opětovně nalézá i pustá ves Plesanovo a tentokráte i pustá ves Sumlez „*...item Plesanovo pustú ves item Sumlez pustú ves...*", přičemž v listině je jmenováno dalších osm vsí nebo jejich částí ležících v okolí Boru u Tachova (vyjma Ostrova u Stříbra; Listina 1482; monasterium.net 2012).

Dle uvedeného je tedy zřejmé, že Bohuslav ze Švamberka skutečně získal do svého držení po polovině 15. století pustou ves Plesanovo, a to jako satisfakci za neschopnost plnění dluhu platem z vyhořelého města Kladrub. Jestliže mělo být toto sídlo náhradou za ušlý zisk z platů městečka Kladruby (ročně 20 kop grošů), je těžké uvěřit, že by z něj v dané době nebyl vůbec žádný užitek. Především zde tedy vyvstává otázka nad významem slova „pustý". Ves mohla být poničena za husitských válek, tak jako většina obcí ve zdejším kraji, kupříkladu lze uvést trudný osud vsi Sklapce (Weschta1966, 84), či byla poškozena později v souvislosti s důsledky husitské revoluce. Nízká cena 50 kop grošů, za kterou směla být zpětně vesnička vykoupena, pakliže se její cena nezvýší, je patrně znakem proběhnuvších zánikových procesů. Současně

se mohlo jednat o drobné sídlo. Z listiny ze 13. dubna 1463 vyplývá, že Bohuslav a Hynek ze Švamberka nedostali zboží, které by bylo plně zpustlé a bez jakýchkoli užitků, *„vsi Plesanovo mají držeti a užívati se všemi jejími právy a požitky“*. (Nejedná-li se však o běžnou právní formulaci bez ohledu na stav majetku). V listině se dále předpokládá možnost zhodnocení vsi *„toho zboží k polepšení“* (viz výše). Znovuoživení sídla se však Bohuslavu ze Švamberka do roku 1482 nezdařilo (viz výše). Postupně do svého majetku získával výnosnější statky (roku 1476 ves Holostřevy; Listina 1476; monasterium.net 2012), a pakliže zprvu uvažoval o revitalizaci sídla, patrně od tohoto záměru brzy upustil. Artefakty a situace zjištěné archeologickým odkryvem svědčí spíše pro variantu zániku sídla již ve druhé polovině 15. století.

Ztotožnění zaniklého středověkého areálu s vesnicí Plesanov je možné na základě smlouvy o sporný Plesanov (Plesau) nalézající se mezi Skviřínem a Holostřevy k roku 1610 (Profous 1951, 379). Novověký pramen k ověření této informace se však nepodařilo nalézt. Z polohy zkoumané lokality (obr. 1) je téměř jisté, že se skutečně jedná o sporný Plesau, jehož propojení s pozdně středověkými prameny je logické. Bez lingvistických studií uvedených názvů však nikoli jednoznačné.

3. Metoda výzkumu

Sondáž se zaměřila na záchranu a dokumentaci archeologických situací narušovaných lesní technikou a současně se orientovala na upřesnění chronologického zařazení areálu a potvrzení sídelní funkce.

Před započetím vlastního výzkumu byla část lokality podrobena geoelektrickému odporovému měření s využitím aparatury RM – 15 Wennerova uspořádání elektrod A0.5M0.5N0.5B s maximálním hloubkovým dosahem do 0,5 m z důvodu šetrného a účinného rozložení sond (NZ 2011). Předmětem průzkumu se stal povrch reliktu šlechtického sídla a prostor předpokládané stavby na vodní pohon nacházející se východně od tvrziště.

Odkryv byl realizován prostřednictvím tří sond v místě lesní komunikace a v její blízkosti, dále dvěma sondami v prostoru předpokládaného mlýnského díla, v jehož prostranství došlo k porušení reliéfu vodní erozí. Současně byla zkoumána plocha tvrziště i její blízké okolí v místech poškozených lesním hospodařením.

V rámci provedených zásahů pod úroveň současného povrchu terénu bylo postupováno standardním způsobem v rámci běžné metodologie terénního odkryvu.

Současně byl proveden odborný odběr vzorků pro přírodovědné analýzy. Prostorová identifikace veškerých terénních zásahů byla vymezena totální stanicí (obr. 2).

4. Popis terénních situací

Sonda 1 o dvou sektorech obsahovala 11 stratigrafických jednotek, z nichž bylo možné vyčlenit silně narušenou konstrukci K 103. Z důvodu špatného stavu této konstrukce nemohl být její přesný průběh jasně definován. V sondě 1 v sektoru I bylo dosaženo hloubky 0,63 m pod současný terén na písčitojílovité hnědožluté podloží stratigrafické vrstvy s. j. 111. Tato mocnost současně odpovídala narušené konstrukci K 103. V sondě 1 v sektoru II se dosáhlo shodné úrovně. Tento sektor byl významný především nálezem hlinité uhlíkaté vrstvy 109 s obsahem organického materiálu. V její blízkosti a na obdobné úrovni se nalézala červenooranžová mazanicová s. j. 110. Obě uloženiny se soustředily v severovýchodní části sektoru. V této sondě v sektorech I a II byly zjištěny uloženiny obsahující nejčastěji atypické keramické úlomky: s. j. 103 – 6 fragmentů, s. j. 109 – 6 fragmentů, s. j. 110 – 1 fragment, s. j. 111 – 2 keramické fragmenty a 28 železných předmětů často amorfních tvarů ve velmi fragmentárním stavu (s. j. 103 – 25 kusů, s. j. 105 – 1 kus, s. j. 106 – 2 kusy). Významným nálezem zde učiněným je malý fragment podsýpaného dna zašlápnutý do podloží (s. j. 111), jenž má viditelné pozůstatky části kruhové značky dělené křížem (obr. 3:5).

V sondě 2 byly rozeznány čtyři stratigrafické jednotky. Výkop dosáhl maximální hloubky 0,46 cm. Sonda obsahovala pouze dva typické keramické fragmenty ve vrstvě 202.

Sonda 3 obsahovala sedm stratigrafických jednotek. V prostoru výkopu nebyly nalezeny žádné konstrukce. Sonda dosáhla maximální hloubky 0,8 m. Nejmladší hlinitopísčité vrstvy

při povrchu (s. j. 301 a 302) vykazovaly téměř jednotný charakter pouze s rozdílným obsahem příměsi drobných mazaniček o maximální velikosti nejčastěji do 1 cm. Celkem tyto jednotky obsahovaly 10 drobných úlomků atypické keramiky. Následující jílovitohlinitá s. j. 303 při svém dně obsahovala 65 keramických fragmentů, z nichž lze vyčlenit 10 typických úlomků (nejčastěji okraje nádob a jeden nevýrazný úlomek dna). Několik keramických střepů současně spočívalo na povrchu uhlíkaté vrstvy, jež byla definována jako s. j. 305. Rozbor těchto nálezů však posléze prokázal homogenitu souboru a veškeré artefakty z této úrovně byly přiřazeny k s. j. 303. Vybrané fragmenty zobrazuje obrázek (obr. 3:1–4). Pod vrstvou 305 se již žádné artefakty nenalézaly. Po odstranění dvou mechanických vrstev utuženého jílu s příměsí písku o celkové mocnosti 30 cm byla sonda uzavřena.

Sonda 4 obsahovala 26 stratigrafických jednotek, přičemž byly vyčleněny tři konstrukce a jeden výkop, který však obsahoval pouze křemenné fragmenty. Nejčastěji byly rozpoznány jednotky související s požárem či s činností, k níž se ohně užívalo, a současně se zde objevily již zmíněné kamenné konstrukce. Mocnost zjištěných mazanicových krust (s. j. 401, 402, 403 a 417) byla 0,54 m. Na úrovni tuhého břidličnatopísčitého podloží dosáhla sonda svého dna – ve své maximální hloubce 1,1 m. Nejvíce keramických fragmentů bylo zaznamenáno ve velmi fragmentárním stavu v utužené drobné mazanicové vrstvě 401 (40 kusů), dále v mazanicové s. j. 403, mocné až 0,30 m, (27 kusů) a černé uhlíkaté s. j. 405 (37 kusů). Železné fragmenty ležely především v s. j. 405 (34 kusů), jejíž dno se nacházelo 0,50 m pod současným povrchem terénu (výběr artefaktů přináší obr. 3:11–12). Významným objevem v sondě 4, a to především v sektoru I, byly mazanicové krusty 403a až 403f o nivelaci B41 = 540,738 m až B46 = 540,218 m, mocnost střídajících se krust s „měkčími" mazanicovými uloženinami tedy dosáhla 0,50 m. Mimořádně zajímavý byl vztah těchto krust a konstrukce K 413, která tyto utužené uloženiny uzavírala do přibližně půlkruhového půdorysu (obr. 2). K 413 se skládala z větších i menších křemenných a břidličnatých kamenných prvků o velikostech od 0,20 × 0,15 × 0,09 až po 0,41 × 0,32 × 0,25 m. Současně pozornost zasloužila křemenná vrstva 414, která se objevila pod hliněnými krustami a pokračovala dále do prostoru sektoru I, a to jihovýchodním a jihozápadním směrem. Hloubka křemenné uloženiny maximálně dosáhla 0,56 m (nivelační body B46 = 540,218 m a B74 = 539,778 m). Pod úrovní uhlíkaté vrstvy 405 v sektoru I a žlutohnědé hlinitojílovité s. j. 415 v sektoru II se nalézala konstrukce K 408a, jež byla tvořena nejpravděpodobněji břidlicovými plochými kameny o velikosti nejčastěji 0,30 × 0,07 × 0,20 m pojenými jílem. Úroveň této konstrukce byla shodná s nejnižší úrovní vrstvy 405. Konstrukce K 408b, která se nacházela v sektoru II, byla složena taktéž z plochých kamenů na jílu o rozměrech 0,37 × 0,05–0,15 × 0,25 m.

V sondě 5 v sektorech I a II bylo rozpoznáno 15 stratigrafických jednotek. Nejčastěji se jednalo o písčitohlinité stratigrafické jednotky, přičemž v sektoru II v hloubce již od 0,4 m byly zjištěny hlinitojílovité uloženiny téměř bez artefaktů. Nejzajímavějšími se ukázaly konstrukce K 510 a 511. Uloženina 510 v sektoru II, sestávající z lomového kamene, výjimečně křemene a jílu, byla definována jako narušená konstrukce K 510. Do výkopu se však promítla pouze okrajově a nebyla nadále odkrývána a studována. Uvnitř destrukce zdi se nalézaly keramické fragmenty (obr. 3:7–8). Mimo tuto konstrukci byly zjištěny mocné křemenné uloženiny 511 v ploše obou sektorů. Nejvýrazněji však v sektoru I, jenž dosáhl hloubky 0,38 m. Sektor II, který ležel více ve svahu, byl zahlouben až 1,11 m pod současný povrch terénu. V prostoru těchto výkopů bylo zjištěno 16 keramických fragmentů. s. j. 501 – 3 kusy, s. j. 505 – 5 kusů, s. j. 509 – 1 kus a s. j. 510 – 7 kusů.

Sonda 6 byla velmi neproduktivní. Zvodnělý prostor řezu obsahoval sedm černohnědých, obtížně rozpoznatelných hlinitých vrstev. Nalézaly se zde keramické fragmenty technologicky související s již zjištěnými artefakty v areálu. Jednalo se však nejčastěji o drobné omleté zlomky nejpravděpodobněji druhotného uložení. Celkový počet keramických artefaktů dosáhl 27 kusů. Železné artefakty zjištěny nebyly. Sonda 6 dosáhla maximální úrovně 0,7 m pod současný povrch až k jílovité hnědožluté podložní s. j. 607.

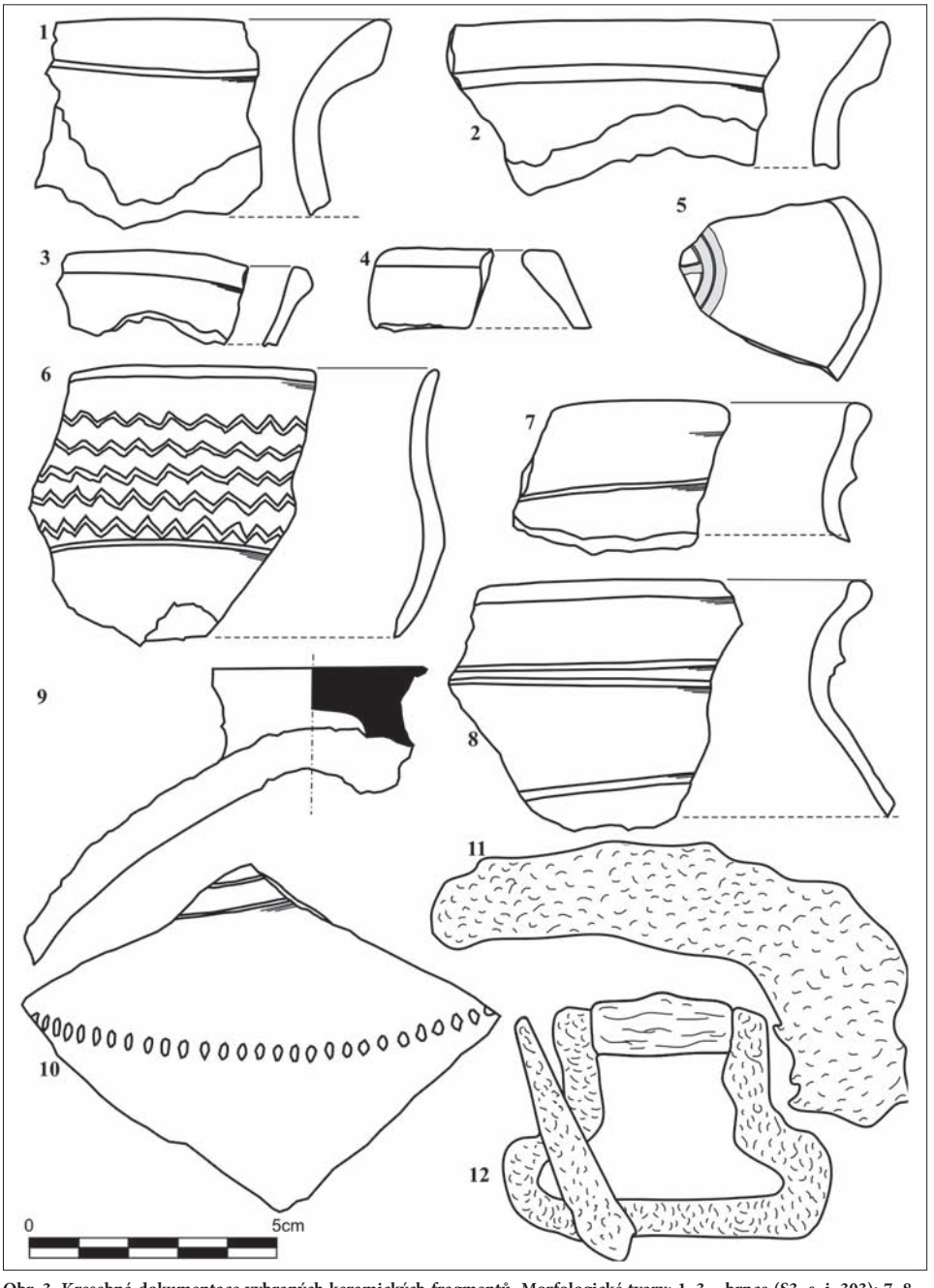

Obr. 3. Kresebná dokumentace vybraných keramických fragmentů. Morfologické tvary: 1–3 – hrnce (S3, s. j. 303); 7, 8 – hrnce (S5, s. j. 510); 5 – dno (S1, sektor II, s. j. 111); 6 – džbán (S4, s. j. 405); 4 – mísa (S3, s. j. 303); 9 – poklička (S4, s. j. 406). Keramické třídy a skupiny: 1, 2, 5 – KD 113; 3, 4 – KD 109; 7–8 – skupina A; 6 – skupina B; 9 – fragment ze S5, s. j. 510, podhrdlí zdobeno úzkými žlábky, výduť zdobena radélkem; 11, 12 – fragmenty podkovy a opaskové zápony nalezené v S4, s. j. 405. Kresba autorka.

Abb. 3. Zeichendokumentation ausgewählter Keramikfragmente. Morphologische Formen: 1–3 – Töpfe (S3, stratigraphische Einheit 303); 7, 8 – Töpfe (S5, stratigraphische Einheit 510); 5 – Böden (S1, S II, stratigraphische Einheit 111); 6 – Krug (S4, stratigraphische Einheit 405); 4 – Schale (S3, stratigraphische Einheit 303); 9 – Deckel (S4, stratigraphische Einheit 406). Keramikklassen und -gruppen: 1, 2, 5 – KD 113; 3, 4 – KD 109; 7–8 – Gruppe A; 6 – Gruppe B; 9 – Fragment von S5, stratigraphische Einheit 510, Schulter mit schmalen Rillen verziert, Bauch mit Rädchenverzierung; 11, 12 – Fragmente eines Hufeisens und einer Gürtelschließe gefunden in S4, stratigraphische Einheit 405. Zeichnung von der Verfasserin.

V sondě 7 bylo rozpoznáno devět stratigrafických jednotek, z nichž byly významné dvě konstrukce – K 703 pojená na jíl v její jihovýchodní až jihozápadní části a K 704 taktéž na jílu v její severní části. Velikost prvků se pohybovala v rozměru 0,20–0,40 × 0,10–0,20 × 0,15–0,25 cm. Konstrukce byly kryty povrchovými hlinitopísčitými vrstvami 701, 702, 705 a 707. Sonda dosáhla maximální hloubky 0,75 m v místě základového vkopu s. j. 706 vyplněného jílovitohlinitou uloženinou pro konstrukci K 703. Na dně vkopu se nalézal zvodnělý žlutošedý jíl s. j. 708. Z prostoru této sondy byl vyjmut pouze jeden keramický fragment z uloženiny 701.

5. Rozbor keramických nálezů

Výzkumem bylo zjištěno značné množství keramického materiálu získaného z 24,3 % z vrstvy 303. Výraznější množství keramiky bylo dále nalezeno ve vrstvách 401 (15 %), 403 (12 %) a 405 (14,2 %) z celkového počtu 268 fragmentů. Keramika vykazuje oxidačně-redukční a oxidační výpal, výjimečně lze pozorovat redukční výpal.

Nejstarší fragmenty keramiky bylo možné technologicky roztřídit do tří keramických tříd dle keramické sekvence z blízkých Kladrub (Nováček 2010, 302–316). V nalezeném materiálu se vyskytovala keramická třída KD 113 (20,5 %), dále se zde objevila třída KD 109 (8 %) a KD 107 (8,60 %). Současně musely být vyčleněny ještě dvě třídy, které jednoznačně nezapadaly do kladrubské sekvence. Jedná se o skupiny keramiky A (38,40 %) a B (24,60 %; obr. 4).

Keramická třída KD 109 obsahuje fragmenty keramiky s ostřivem do velikosti 1–2 mm s drobnou příměsí slídy. Keramika má drsný až hrubý povrch s puchýřky. Vyznačuje se tvrdým oxidačně-redukčním výpalem. Barevná škála se pohybuje od hnědé po hnědošedou. Keramika této třídy byla získána především ze sondy 3, s. j. 303, jejíž součástí byla též KD 113. Nalezené typické fragmenty přibližuje obrázek (obr. 3:3–4).

Keramická třída KD 113 obsahuje fragmenty keramiky s ostřivem nejčastěji do velikosti 1,5 mm s příměsí slídy. Keramika má jemně drsný povrch s ojediněle patrnými modelačními rýžkami. Časté je celoplošné méně kvalitní nástřepí. Vyznačuje se tvrdým oxidačně-redukčním výpalem se sendvičovým efektem. Barevná škála se pohybuje od okrově hnědé po okrově červenou až po hnědošedou. Keramika této třídy byla nalezena téměř ve všech vrstvách vyjma uloženin 103, 202, 401, 403 a 411. Vybrané nalezené typické fragmenty přibližuje obrázek (obr. 3:1–2, 5 a 9).

Keramická třída KD 107 obsahuje úlomky keramiky s ostřivem do velikosti 0,5 mm s příměsí slídy. Fragmenty mají jemný povrch, zpravidla bez nástřepí. Materiál je vypálen tvrdým oxidačním výpalem. Převažuje oranžovošedá barva.

Skupina keramiky A je charakteristická příměsí ostřiva do 1 mm, výjimečně s řídce rozvrstvenou prachovou slídou s jemně drsným až hladkým povrchem a slabě patrnými modelačními rýžkami. Fragmenty keramiky vykazují oxidační výpal. Barva keramických fragmentů je cihlově červená až okrová. Tato skupina se nalézala téměř ve všech vrstvách kromě s. j. 111, 303, 406 a 407 (obr. 3: 7–8).

Skupina keramiky B obsahuje zlomky keramiky s ostřivem zpravidla do 1 mm, výjimečně do 3 mm s nízkým procentem prachové slídy. Povrch jemně drsný, na vnější straně často hladší. Střep má slabě patrné modelační rýžky. Jeho barva je nejčastěji šedá, světle hnědá až výjimečně okrová. Jedná se o skupinu keramiky vypalovanou v redukční atmosféře. Do této skupiny náleží

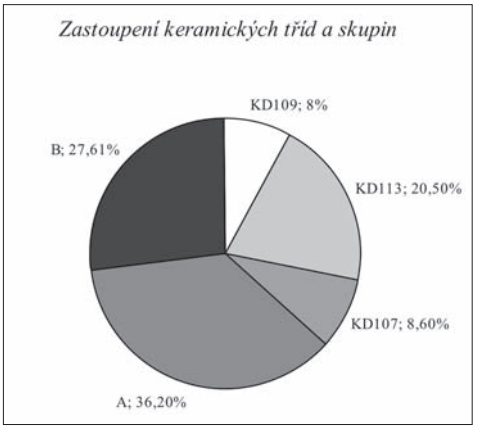

Obr. 4. Plesanov. Procentuální zastoupení keramických tříd a skupin v souboru.

Abb. 4. Plesanov. Prozentuales Vorkommen der Keramikklassen und -gruppen im Fundkomplex.

především džbán objevený v sondě 4, s. j. 405. Tato skupina keramiky se nalézala především ve vrstvách 401, 402, 405 a v sondě 6 (obr. 3:6).

Celkově se v souboru nalézá 64 typických zlomků, které zahrnují 33 okrajů, 10 zlomků ze dna nádob, 14 uch a 9 častěji nezdobených podhrdlí. Morfologicky lze určitelné zlomky přiřadit čtyřem tvarům. Nejpočetněji jsou zastoupeny hrnce (24 kusů; obr. 3:1–3, 7–8), dále pokličky (7 kusů; obr. 3:10), poté džbán (1 kus; obr. 3:6) a mísa (1 kus; obr. 3:4).

Téměř veškeré keramické tvary byly páleny v oxidačním či oxidačně-redukčním prostředí, výjimečně v redukční atmosféře (kupříkladu džbán). U okrajových profilací hrnců převládají vyspělá vyšší okruží (13×) – kupříkladu prožlabená vyšší okruží (výška až 20 mm; obr. 3:7–8). Dále se lze setkat s typem prožlabeného nízkého okruží (5×; obr. 3:2) a nízkého okruží (4×). Současně byl zaznamenán též typ římsovitého okraje (3×; obr. 3:1) a byl definován jeden archaický okraj šikmo seříznutý (1×; obr. 3:3). Keramika byla výjimečně zdobena vývalkovitou šroubovicí o šířce 2–4 mm, u vyšších okruží se posléze výjimečně vyskytovaly rýžky o šíři 3–4 mm (obr. 3:8). Pouze na fragmentech podhrdlí džbánu se dochovala rytá výzdoba výrazněji (obr. 3:6). Výjimečně byla zaznamenána radélková výzdoba na výduti keramické nádoby (obr. 3:10).

6. Datování

Některé typické fragmenty bylo možné ztotožnit s variantami okrajových profilací hrnců kladrubské keramiky, případně s dalšími výzkumy v západních Čechách.

Keramický materiál z vrstev 111, 303, 405 a 406, jenž obsahuje významnější počet keramických fragmentů náležejících do keramických tříd KD 109 a KD 113 lze spíše datovat na sklonek 13. století až počátek 14. století, a to na základě technologického a morfologického rozboru keramiky. Typické fragmenty 1–3 lze ztotožnit s variantami okrajových profilací kladrubské keramiky. Fragment na obr. 3:1 lze přiřadit typu římsovitého okraje (srov. Nováček 2010, obr. č. 215 na s. 316: typ okraje 1902). Úlomek na obr. 3:2 lze přirovnat k typu prožlabeného nízkého okruží (srov. Nováček 2010, obr. č. 215 na s. 316: typ okraje 1410), výjimečně byl definován archaický okraj šikmo seříznutý (obr. 3:3; srov. Nováček 2010, obr. č. 215 na s. 316: typ okraje 1304). Fragment keramického dna (obr. 3:5) se shoduje se dnem získaným z výzkumu na parcele č. 75 a 76/2 v Boru u Tachova (Zelenka 1996, obr. č. 2:8 na s. 194).

Mladší keramické nálezy lze zařadit na konec první poloviny 14. století až průběh první poloviny 15. století. Tato datace se vztahuje na fragmenty mírně prožlabených vyšších okruží, výjimečnost radélkové výzdoby a slabostěnný džbán s úzkým vzhůru vytaženým hrdlem s rytou výzdobou. Analogie lze částečně spatřovat v keramické kolekci ze syntézy tachovských výzkumů (Nováček 1996, obr. 12: typy okrajů č. 4 na s. 105), částečně též v kolekci souboru z Boru u Tachova (vyspělá vysoká okruží; Zelenka 1996, 194–196) a materiálu z archeologického výzkumu středověké hrnčířské pece v Plzni – Lochotínské ulici (Doubová–Nechvátal 1996, 46 a 48). Tento soubor byl Karlem Nováčkem na základě relativní chronologie z Plzeňských jímek domu č. p. 187 posunut do mladšího období (Nováček 2000, 23). Soubor z pece byl však využit jako analogie pouze k fragmentům džbánu, který se nalézal v kontextu několika keramických úlomků pokliček (obr. 3:9) ztotožnitelných se stratigrafickou fází 4, jejíž konec je řazen do druhé třetiny 15. století (Nováček 2000, obr. 28:41 a obr. 36:5 na s. 58). Na základě uvedených chronologických opor lze ves Plesanov (nejpravděpodobněji se tedy jedná o ves Plesanov) datovat do konce 13. století až první poloviny 15. století. Písemné prameny však budí zdání, že ves či její část ještě nějaký čas existovala ve druhé polovině 15. století v jakési fázi mezi životem a smrtí. Archeologické doklady však tuto domněnku jednoznačně nepotvrdily.

7. Interpretace významných archeologických situací

7.1 Sonda 4

V sondě 4 v sektoru 1 byly objeveny pozůstatky svědčící o existenci jizby středověkého, patrně trojdílného domu. Na základě terénního nedestruktivního archeologického průzkumu je předpokládán trojdílný dům s plochou jizby 20–25 m^2. Tyto rozměry se nevymykají běžným standardům v archeologických nálezech (Nekuda 1999, 108; Belcredi 2006, 291; Vařeka 2004, 251). V souvislosti s odhalením mocné mazanicové vrstvy s otisky nehraněných trámů, která místy přecházela v kompaktní vypálenou hmotu dosahující mocnosti až 35 cm, lze předpokládat, že se jednalo o roubenou jizbu s mocným lepenicovým stropem (srov. Belcredi 2006, 66, 290; 1987, 162). Při severozápadním okraji sondy byly odkryty pozůstatky otopného zařízení o předpokládaném kruhovém půdorysu 1,4 m. Topeniště se nalézalo v severovýchodním koutu jizby středověkého domu přístupného od jihu, orientovaného ve směru jihovýchod–severozápad (obr. 2). Dle typologie P. Vařeky lze půdorys domu s topeništěm komparovat s řadovým domem typu III. 1.1.2 (Vařeka 2004, 240). Na základě nálezových okolností se lze domnívat, že pec kryla hliněná kupole (v blízkosti pecního tělesa se nalézaly kusy mazanic s otisky prutů). Její průběh a nasazení však není plně ujasněn. Kupolové pece o podobném rozměru byly kupříkladu zjištěny v zaniklé středověké vsi Bystřec (Belcredi 2006, 56, 66). Drobným výkopem v sondě 4 však došlo pouze k částečnému odkrytí pecního tělesa (v plánu vyznačeno černě; obr. 2). Z tohoto důvodu nejsou známy jeho přesné rozměry, směr ústí a velikost předpokládaného předpecního ohniště. Ústí pece však muselo být otočeno do místnosti, nejpravděpodobněji tedy v jihozápadním směru. Topeniště složené z hlíny s několika fragmenty keramiky, železa a úlomku kosti bylo v průběhu svého provozu několikrát opravováno. V jeho okolí byla nalezena kamenná dlažba, na jejímž povrchu ležely keramické fragmenty z první poloviny 15. století a běžné železné artefakty užívané ve venkovském prostředí (obr. 3:11,12). V prostoru roubené jizby trojdílného domu na kamenné podezdívce nebyly zjištěny žádné starší fáze. Objekt byl tedy vystavěn v pozdním středověku, nejpozději však na počátku 15. století a posléze v jeho prvé půli zanikl v důsledku požáru.

7.2 Sonda 3

Sonda 3 žádné konstrukce předpokládané nedestruktivním geoelektrickým odporovým měřením (NZ 2011, 6) neodhalila. V hloubce přibližně 0,5 m na dně vrstvy 303 a povrchu tmavé černé vrstvy 305 s příměsí uhlíků byla zjištěna keramika, kterou lze na základě profilací okrajů a technologického rozboru řadit do konce 13. až počátku 14. století (obr. 3:1–3). Drobná sondáž tedy nejvíce přispěla k prohloubení datace sídelního areálu. Otázkou nadále zůstává, zda a jakým způsobem byla plocha tvrziště zastavěna.

7.3 Sonda 5

Dle výsledků geofyzikálního měření byly v tomto prostoru položeny dvě sondy, které se zaměřily na ověření užívání vodní energie. Hypotéza existence stavby na vodní pohon se však nepotvrdila.

V sektoru II byla objevena destruovaná zeď stavby neznámé funkce a orientace datované dle profilace okrajů a materiálového rozboru do pokročilejšího 14. století až počátku 15. století a současně byla odhalena až 15 cm mocná vrstva křemene bez známek pojiva. Tato uloženina se nalézala v ploše obou sektorů sondy 5 (obr. 2). Je možné, že se jednalo o nádvoří či komunikaci při zjištěné stavbě zachycené při okraji výkopu. Vrstvu křemene nebylo možno datovat z důvodu absence chronologicky citlivého materiálu, je však pravděpodobné, že pochází z doby existence areálu. Mladší zásahy se datují až do období 20. století v souvislosti s úpravou koryta bezejmenného potůčku (nálezy drobných útržků igelitů). Tehdy došlo k prvému vážnému narušení zaniklého komplexu v jeho východní části a poškození terénního reliéfu.

7.4 Sondy 1, 2 a 7

Výzkum v blízkosti komunikace narušené lesní technikou odhalil pozůstatky středověkého objektu, jenž byl interpretován jako relikt hospodářské stavby (S1 – sektory I a II, S2 a S7), která zanikla požárem. Průběh konstrukcí či případných dlažeb nebylo možno jasně definovat z důvodu závažného poškození archeologických situací.

Ze sondy 1 z tmavě černé vrstvy 109 s příměsí jemné frakce a zuhelnatělých fragmentů organického materiálu byl odebrán vzorek o objemu 20 litrů, jenž byl posléze flotačně proplaven. Na základě archeobotanické analýzy provedené P. Kočárem lze předpokládat existenci trojpolního systému obdělávání s běžnou kombinací plodin: 1) ozim – žito, pšenice, 2) jař – oves, ječmen, hrách, 3) úhor. V souboru obilek se vyskytovala převaha diaspor plevelných druhů vázaných na ozimé obilniny například žito (koukol, chrpa modrák). Přítomnost malého množství plevelů s diasporami malých rozměrů naznačuje čištění obilí kupříkladu prohazováním v průvanu a následným proséváním přes síto (NZ o archeobotanické analýze 2011; NZ 2011, 5–6).

Veškeré artefakty zde nalezené bylo možné řadit do horizontu druhé poloviny 14. století až první poloviny 15. století (výskyt keramických tříd KD 113 – spíše výjimečně a KD 114).

8. Sídelní kontext

Na základě archeologického výzkumu lze definovat tento celek jako běžný sídelní středověký areál založený nejpozději na konci 13. století, který nejpravděpodobněji zanikl požárem v průběhu první poloviny 15. století.

Řešená oblast náležela do okruhu domény kladrubského kláštera, z čehož lze usuzovat, že se patrně jedná o jeden z mnoha areálů, který měl alespoň v počáteční fázi posílit kolonizační a kultivační úsilí této instituce v oblasti uzurpované již od raného středověku bavorskými sousedy, a zajistit tak panovníkem obtížně hájitelné hraniční území (Nováček 2010, 128). Kultivační úsilí kláštera započaté ve zkoumané oblasti již v první třetině 13. století (Nováček 2010, 129) a nálezy keramických fragmentů z konce 13. století výše uvedený scénář skutečně podporují.

9. Závěr

Jedná-li se o zaniklou ves Plesanov, zmiňovanou poprvé mezi lety 1234–1235 v protekčním privilegiu vydaném Řehořem IX. pro kladrubský klášter a posléze připomínanou v zástavě šlechty, či se jedná o jiný menší sídelní areál s hospodářským zázemím, nelze jednoznačně potvrdit. Na základě historických a prostorových souvislostí lze však předpokládat, že se patrně jedná o tentýž sídelní areál.

V následujících letech po vzrůstu hustého jehličnatého porostu bude prioritou definovat veškeré antropogenní reliéfní tvary v prostoru lokality a důkladně tento zajímavý areál analyzovat a zasadit do rámce kladrubské sídelní domény.

Prameny

LISTINA, 1463: Listina krále Vladislava stvrzující majetky Bohuslava ze Švamberka z 22. dubna 1463, rkp. ulož. v SOA Třeboň, frond Cizí statky I, listiny 1207–1869, inv. č. 346, sign. II 199 2.

LISTINA, 1463a: Listina opata Pavla a konventu kadrubského kláštera zastavující pustou ves Plesanovo Bohuslavovi ze Šwamberka a jeho synu Hynkovi za ušlé platy z vyhořelých Kladrub z 13. dubna 1463, rkp. ulož. v SOA Třeboň, fond Cizí statky I, listiny 1207–1869, inv. č. 345, sign. II 199 1.

LISTINA, 1476: Prokop a konvent kladrubského kláštera dávají Bohuslavovi ze Švamberka, nejvyššímu hofmistrovi království českého, do zástavy ves Holostřevy 9. srpna 1476, rkp. ulož. v SOA Třeboň, fond Cizí statky I, listiny 1207–1869, inv. č. 312, sign. II 172 2.

LISTINA, 1482: Listina krále Vladislava stvrzující majetky Bohuslava ze Švamberka z 21. června1482, rkp. ulož. v SOA Třeboň, fond Cizí statky I, listiny 1207–1869, inv. č. 58, sign. II 21 1.

RBM: Regesta Diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I. 600–1253 (Erben, K. J., ed.). Praha 1855.

URBARIÁLNÍ REJSTŘÍK, 1476: Urbariální rejstřík po roce 1476, rkp. ulož. v SOA Třeboň, fond Cizí statky Třeboň, inv. č. 17.

Literatura

BELCREDI, L., 1987: Půdorysná a stavební podoba středověkého venkovského domu na střední Moravě – Grundriß und Bauform des mittelalterlichen ländlichen Hauses in Mittelmähren, AH 12, 157–166.

– 2006: Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi na Drahanské vrchovině – Mittelalterliche Wüstung Bystřec 1975–2005. Brno.

DOUBOVÁ, M.–NECHVÁTAL, B., 1996: Středověká hrnčířská pec v Plzni – Lochotínské ulici – Mittelalterlicher Töpferofen in Pilsen – Lochotínská Strasse (mit den Funden von der jüngeren römischen Kaiserzeit und der älteren bis jüngeren Burgwallzeit), Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie XIII, 41–74.

GALUSOVÁ, L., 2011: Nálezová zpráva archeologického výzkumu areálu Plesanov vytvořená 14.06.2011. Výzkum proveden 25.07.–15.08.2010, rkp. ulož. v dokumentaci NZ ARÚ AV ČR.

NEKUDA, V., 1999: Život středověké vesnice. In: Morava ve středověku (Měřínský, Z., ed.), 104–116. Brno.

NOVÁČEK, K., 2010: Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty – The Kladruby Abbey 1115–1421. Settlement – Architecture – Artefacts. Plzeň.

– 2000: Středověký dům v Plzni: Archeologický výzkum parcely v Sedláčkově ul. 1 (čp. 187) – Das mittelalterliche Haus in Plzeň: Archäologische Erforschung der Parzelle Sedláčkova Strasse 1, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie XV, 5–66.

– 1996: Městská archeologie v Tachově: výsledky a perspektivy – Stadtarchäologie in Tachov: Ergebnisse und Perspektiven, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie XV, 92–110.

NZ O ARCHEOBOTANICKÉ ANALÝZE, 2011: Nálezová zpráva z 06.06.2011, číslo analýzy 18/11, rkp. ulož. v soukromé dokumentaci NZ P. Kočára.

PROCHÁZKA, Z.–ÚLOVEC, J., 1991: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 3. Tachov.

PROFOUS, A., 1951: Místní jména v Čechách III. Praha.

RBM: Regesta Diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I. 600–1253 (Erben, K. J., ed.). Praha 1855.

ROŽMBERSKÝ, P., 1990: Nově zjištěné tvrziště na Tachovsku, Hláska 1, 11.

ROŽMBERSKÝ, P.–TRACHTA, M., 1992: Starý zámek, Hláska 4, 43.

URBARIÁLNÍ REJSTŘÍK, 1476: Urbariální rejstřík po roce 1476, rkp. ulož. v SOA Třeboň, fond Cizí statky Třeboň, inv. č. 17.

VAŘEKA, P., 2004: Archeologie středověkého domu I. Proměny vesnického obydlí v průběhu staletí, 6.–15. století. Ústí nad Labem.

WESCHTA, W., 1966: Kladrau: Geschichte des Klosters und der Stadt. Dinkelsbühl.

ZELENKA, A., 1996: Archeologický výzkum na parcele ppč. 75 a 76/2 v Boru u Tachova – Die archäologische Untersuchung auf der Parzelle Nr. 75 und 76/2 in Bor bei Tachov, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie XIII, 192–198.

Internetové zdroje

ČESKÁ GEOLOGICKÁ SLUŽBA – Mapová aplikace, verze 1.1 – Geologická mapa 1 : 50 000, http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/show_map.php?mapa=g50&y=861474&x=1065916&s=1, cit. 27. 1. 2012.

MONASTERIUM.NET – http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/58/charter, cit. 27. 1. 2012. (K roku 1482 král Vladislav potvrzuje Bohuslavovi ze Švamberka držení vsí a majetku).

MONASTERIUM.NET – http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/312/charter, cit. 27. 1. 2012. (K roku 1476 Prokop a konvent kláštera kladrubského dávají Bohuslavovi ze Švamberka do zástavy ves Holostřevy).

Zusammenfassung

Das Areal einer mittelalterlichen Siedlungswüstung in der Region Tachov

Mit einer kleinen Sondage wurden landwirtschaftliche Aktivitäten, eine Blockstube auf einer Steinuntermauerung, die wahrscheinlich Teil eines einfachen dreiteiligen Hauses war, ein Wirtschaftsgebäude (offenbar von leichterer Bauweise, teilweise oder ganz auf einer Steinuntermauerung), ein nicht näher spezifizierter Bau mit Anbindung an die Straße und das Vorhandensein gängiger Artefakte aus Metall und Keramik für den Zeitraum ab Ende des 13. Jahrhunderts bis in die erste Hälfte des 15. Jahrhunderts entdeckt. Es handelt sich um Indizien, die diesen untersuchten Komplex als übliches mittelalterliches Siedlungsareal definiert, das in der Zeit der Hussitenkriege aufgegeben wurde.

Das betroffene Gebiet zählte zum Umkreis der Domäne des Kladrauer Klosters, dessen Kultivierungsbestrebungen im untersuchten Gebiet bereits im ersten Drittel des 13. Jahrhunderts ihren Anfang nahmen. Die Fundstelle wurde in der Vergangenheit mit der Dorfwüstung Plesanov identifiziert, die in den Jahren 1234–1235 im von Gregor IX für das Kladrauer Kloster erlassenen Protektionsprivileg erstmals Erwähnung findet. Anhand der geringen Freilegung kann diese Tatsache jedoch nicht eindeutig bestätigt werden. Man darf demnach hoffen, dass die in Zukunft geplante detaillierte zerstörungsfreie Grabung die Fläche des gesamten Areals definiert und sie in den Rahmen der Kladrauer Siedlungsdomäne legt.

Mgr. Lucie **Galusová,** Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, *kaluc@centrum.cz*